Brenner Koloman

A NÉMET KISEBBSÉG AUTONÓMIAMODELLJE

Időközi mérleg[1]

RÖVID TÖRTÉNELMI KITÉRŐ

A mai Magyarországon három nagyobb térség található, ahol a német kisebbség jelentősebb számban él: Nyugat-Magyarország az osztrák határ mentén, a Dunántúli-középhegység (a Budai-hegységtől a Balaton-felvidékig) Buda és Zirc-középponttal, illetve Dél-Magyarország Pécs-központtal. A nyugat-magyarországi német kisebbség elődei „őslakosok" voltak azon a vidéken, s a 13–14. században a főbb központok, mint Sopron vagy Moson lakosságának többségét képezték a korábbi Német-Nyugat-Magyarországon. Miután Nagy Károly megalapította az Ostmarkot és Friault, bajor és frank telepesek költöztek Pannóniába, mindazonáltal egészen a 9. század végi magyar honfoglalás időszakáig a növekvő népesség legnagyobb része valószínűleg szláv volt. Szent István államalapítása, aki bajor herceg leányát, Gizellát vette feleségül, szintén német betelepülőket hozott magával. A 11. században a száli II. és IV. Henrik császárok támogatta betelepítésekkel a telepesek területei fokozatosan formát öltöttek. Még a Dunántúli-középhegység városaiban (például Ofenben, a mai Budán) is ilyen, úgynevezett *altdeutsch* településeket mutattak ki, noha a törökök kiűzését követő 18. századi betelepülési hullám úgyszintén hatást gyakorolt.

Dél-Magyarországon élnek azon telepesek leszármazottai, akik a török háborúk után főként Hessenből, Pfalzból, a mainzi, frankfurti és fuldai területekről, illetve a Habsburg-monarchia tartományaiból érkeztek az országba. A német telepesek e sokszínűségéből alakult ki az általános értelemben vett „sváb" elnevezés, amely a nyelvjárásukra is utal, mindenekelőtt Dél-Magyarországon és a Dunántúli-középhegységben. Nyugat-Magyarországon ellenben a „sváb" elnevezés a német kisebbség vonatkozásában ellenreakciót okoz az érintettek körében. Tudvalévő, hogy a magyarországi németeknek csupán 2–4%-a rendelkezik ténylegesen sváb eredettel, ugyanakkor a kisebbség általános elnevezése azt sugallja, hogy kétségtelenül egy történelmileg alátámasztott *pars pro toto*[2] kialakulásról van szó.

A magyarországi német kisebbség jelenlegi helyzete hosszas nyelvi, kulturális és kisebbség-

[1] Koloman Brenner: Das Autonomiemodell der deutschen Minderheit in Ungarn. Eine Zwischenbilanz. In *Repräsentativität und kulturelle Autonomie. Aktuelle Probleme der autochthonen Völker und der nationalen Minderheiten*. Szerk. Daniel Thürer – Romedi Arquint. Bázel–Genf, 2014, Schultess Verlag, 91–101. o. *(A szerk.)*

[2] Rész az egész helyett. Akkor használatos, amikor egy adott fogalmat annak részhalmazával fejezzük ki. *(A ford.)*

politikai, valamint társadalmi változások eredményét tükrözi. E bevezetőben szeretnék említést tenni a legfontosabb tényezőkről, amelyek a mai állapotot előidézték, illetve abban közrejátszanak. Magyarországon a 19. században megkezdődött a németek nyelvi és identitással kapcsolatos asszimilációs folyamata, amelyet elméletileg a mai napig nem sikerült megállítani. Erre vonatkozóan olyan szempontok voltak irányadóak, mint a magasabb fokú iskolai képzés és a társadalmi felemelkedés lehetősége, továbbá a földrajzi és a társadalmi mobilitás. E folyamat mindazonáltal különféleképpen zajlik a három magyarországi német kisebbségi térségben (Nyugat-Magyarország, Dunántúli-középhegység és Délkelet-Dunántúl), mennyiségében csakúgy, mint minőségében. A magyar nyelv előretörését megkönnyítette a tény, hogy az irodalmi nyelv szerepét a magyarországi németeknél is ez vette fel, ugyanis a gondolatközlés két eszközének érintkezése során aszimmetrikus kapcsolat létezett: a magyar egy minden kommunikációs szinten kialakult rendszerré vált, míg a magyarországi németek német nyelvjárása csupán a szóbeliség területére és mindennapos kommunikációs helyzeteikre korlátozódott. Nyugat-Magyarország esetében természetesen némileg más volt a helyzet, mivel ez a térség összeköttetésben állt a zárt német nyelvterülettel, éppen ezért történhetett meg, hogy a regionális (bécsi) közvetítőnyelv a nyelvi kompetencia viszonylagosan fontos elemét képezte. Érdemes megjegyezni még, hogy az első világháborút követően, 1918-ban, az egykori Német-Nyugat-Magyarország nagyobbik része, „Burgenland"-ként, a legfiatalabb osztrák szövetségi tartománnyá lett, ám Sopron nélkül, ahol 1921-ben vitatott megítélésű népszavazás zajlott le, melynek eredményeként a város Magyarország része maradt. Igazi fordulópontot jelentett a magyarországi német kisebbség általános, egyúttal nyelvi és oktatási helyzetének megváltozása a második világháború végén, illetve a nagyjából kétszázezer német lakos ezt követő kitelepítése, elűzetése. 1948-ig a Magyarországon maradt németek is „törvényen kívülieknek" számítottak, jogilag és az élet valamennyi területén diszkriminálták őket, nem szavazhattak és etnikai hovatartozásuk miatt jogfosztottá váltak, vagyonukat pedig kisajátították.

Az új autonómiamodellhez vezető út

A következő fél évszázadot két fejlődési szakaszra oszthatjuk: az első az úgynevezett „nehéz évtizedek", az ötvenes, hatvanas és hetvenes évek, a második pedig körülbelül a nyolcvanas évek közepétől tartó új, inkább pozitív megítélésű időszak. Az első szakaszban a német kisebbség tagjai elleni jól ismert történelmi, politikai és gazdasági hátrányba hozásról számolhatunk be, mind egyéni, mind pedig közösségi szinten. A német kisebbség egyre nagyobb része nem találta vonzónak, hogy a kisebbséghez tartozónak vallja magát. A társadalmi felemelkedés és egyáltalán az önmegvalósítás bármilyen formája csak a magyarok számára volt lehetséges, ezért a nyelvváltás tempója egyre gyorsult. E szakasz első éveiben német nyelvet kitiltották az iskolákból és az óvodákból is.

A 20. század nyolcvanas éveinek közepétől kezdve pozitív irányvonalak is léteztek már a magyarországi németek helyzetét illetően. Egyre intenzívebbé váltak a kapcsolatok a német nyelvterülettel iskolai cserediák-programokon, közösségi és városi partnermegállapodásokon keresztül, amelyek igen gyakran a hazájukból elűzött és a hazájukban maradt magyarországi németek együttműködése révén alakultak ki, vagy előadók alkalmazásával olyan intézményekben, amelyekben a német kisebbség tagjai német nyelvi vagy germanisztikai tanulmányok

folytatására jelentkeztek. Megkezdődött a kétnyelvű iskolák felé tartó lassú és nem egyértelműen sikeres folyamat, középiskolai szinten is, sőt, már az óvodákban megtették az első lépést a kétnyelvű oktatás irányába. Nem utolsó sorban a német nyelv felértékelt helyzete hozott magával pozitív jelzéseket és ösztönzéseket a magyarországi németek számára a rendszerváltozást s az ország politikai és gazdasági nyitását követően. A német nyelv piaci értéke Magyarországon általánosan magas, melyet a német kisebbség tagjai észleltek és ki is használtak, sőt, európai nézőpontból is sok lehetőséggel összefüggő a német nyelv magyarországi elismertsége.

Manapság a német kisebbség a legnagyobb létszámú nemzeti kisebbség Magyarországon, hozzávetőlegesen kétszáz-kétszázhúszezer fővel. Okvetlenül említésre méltó még a hat-nyolcszázezer fős roma kisebbség, ám az összes többi nemzeti kisebbség együttes létszáma csupán mintegy száznyolcvanezer főt tesz ki. Ezek az adatok saját bevallásokon, illetve állami becsléseken alapulnak. A hivatalos statisztikákban a történelmi események következtében alacsonyabb adatok találhatóak. Érdemes megjegyezni azt is, hogy a nagyjából kétszázezer német 1946–48 közötti kitelepítése a hivatalos (és nem anonim) 1941-es népszámlálási adatok alapján történt. Ezért a Központi Statisztikai Hivatal véleménye szerint pontos számok egy ideig még nem várhatóak. A két utolsó, 2001-es és 2011-es népszámlálás adatai mindazonáltal emelkedő tendenciát mutattak a német kisebbség számarányát illetően. Az 1990-es népszámlálással összehasonlítva 2001-ben azok száma, akik nemzetiségüknek a németet adták meg, harminchatezerről hatvankétezerre nőtt, s csaknem kilencvenezer fő jelezte, hogy erős kötelékek fűzik a német kisebbség kultúrájához.

Az eddigi utolsó, 2011-es népszámlálás eredményeit nemrégiben tették közzé, az új adatokat részletesebben kell még elemezni, ám máris roppant kedvező a tény, hogy az anyanyelv megadása kapcsán első ízben látszik fordulópont: korábban 33 774 személy állította, hogy német anyanyelvű, 2011-re ez a szám 38 248-ra emelkedett. Azok száma, akik a családjukban vagy ismeretségi körükben németül beszélnek, szintén erős pluszt mutat a statisztikákban: a 2001-es 53 000 főhöz képest mostanra 96 000-re növekedett. Az új eredmények legpozitívabb hozadéka kétségtelenul a német nemzetiséggel kapcsolatos adatok megduplázódása: a pozitív trend töretlenül folytatódott, s már a 2001-es évet követően erőteljes növekedést regisztráltak azon magyar állampolgárok számát illetően, akik német nemzetiségűnek vallották magukat. Ez a szám 62 000 főről 2011-re 132 000-re nőtt.

A kulturális autonómia kiépítése

A 20. század nyolcvanas éveinek jelzései a politika terén is félreérthetetlenek: miután a Német Szövetségi Köztársaság üzleti partnerként egyre fontosabb stratégiai jelentéssel bírt Magyarország számára, e fejlődés odáig vezetett, hogy 1985 októberében a korábbi német külügyminiszter, Genscher erőteljes támogatásával útjára indították Kelet-Európában az első, hivatalosan alapított német kisebbségi szervezetet. A Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület mindmáig működik Pécs városában, és a német kisebbség térségbéli tagjainak fontos gyűjtőhelye. Az első, szabadon választott magyar kormány, Antall József miniszterelnöksége alatt, erős támogatásban kívánta részesíteni a szomszédos államokban élő jelentős magyar közösségeket. Hogy e célkitűzést nemzetközileg jobban megindokolhassák, „példás kisebbségi törvényt" vettek fontolóra, amelyet a bel- és külpolitikai fejlesztések egyaránt alakítottak. A kisebbségi törvény 1993-as elfogadása és az úgynevezett kisebbségi

önkormányzatok (testületek, amelyek a kulturális autonómiát szavazás útján valósítják meg, amilyenek például az iskolai tanácsok lehetnek) ezt követő, új rendszere újjáélesztette a kisebbségi tevékenységet az élet minden területén.

Az 1994 őszi önkormányzati választások voltak az elsők a helyi kisebbségi önkormányzatok számára, amikor a törvényes rendelkezések szerint valamennyi szavazásra jogosult megkapta a kisebbségek listáját is. Így történhetett, hogy sok településen, ahol a tekintélyes német kisebbséghez tartozókat jelölték választásra a közösségben, a többségi lakosság tagjainak megannyi szavazata is a német listák javára vált. Következő lépésben a német kisebbség elektorainak részvételével, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (LdU)[3] közgyűlése képviselőinek megválasztása zajlott le 1995 márciusában. Azóta e szervezet a német kisebbség kulturális és politikai képviselőszerve Magyarországon. A kisebbségi választás jelöltjei a német kisebbség helyi vagy országos kulturális egyesületeinek aktivistái lettek, így a korábbi szervezetek tudatos megkettőződése következett be, mivel valójában ezek a személyek tevékenykedtek az új grémiumokban is.

Azonban e fejlődés úgy is értékelhető, hogy a civil társadalom kisebbségi politikusokat választott az önkormányzati választásokon, akik azután politikai szinten képviselték azok érdekeit, mivel a kisebbségi önkormányzatok jogi helyzetüket tekintve közszolgálati testületekként az egyesületeknél lényegesen nagyobb kompetenciával bírnak.

Ehhez járult a kisebbségi önkormányzatok meglehetősen szerény, ám államilag biztosított alapfinanszírozása, amely a településeken működő magyarországi német tánccsoportok, kórusok, fúvószenekarok stb. támogatása által, mindenekelőtt kisebb községekben pozitív hatást és bizonyos kiszámíthatóságot hozott magával a kisebbségi kulturális életbe. A kisebbségi önkormányzatok szakértelem-többletén és a kisebbségi választások „választási küzdelmén" keresztül a német kisebbség képviselői a szélesebb nagyközönség számára is új, megerősített helyzetben mutatkoztak be a különböző érintett településeken, amikor a helyi közigazgatások már az első években egyre több problémával szembesültek. Így a kisebbségi önkormányzatok hatáskörét egyre inkább elismerték, kötelességeiknek pedig eleget tettek. A kisebbségi önkormányzatok részvételi joga (*de facto* vétójoga) az iskola- és óvodaigazgatók kijelölésében konfliktusokat eredményezett, mint például Sopron városában 2002-ben, a legfelsőbb politikai szinten is, mivel a városi önkormányzat egy, a német nyelvben nem túl erős iskolaigazgatót választott a német nemzetiségi iskola élére, akit megvétózott a német kisebbségi önkormányzat. A kisebbségi oktatási intézményeket és a tanterv elfogadását illetően ugyanis a kisebbségi önkormányzatoknak beleszólási joga van a kisebbségi törvény rendelkezései szerint, akkor is, ha ezzel a grémiumok nem élnek túlságosan gyakran.

Ez és néhány további, a kisebbségi önkormányzatok hatáskörébe tartozó illetékesség, s mindenekelőtt az 1995 óta működő Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (LdU) új lendületet tudott hozni a politikai-szimbolikus szinten is. Így az LdU, törvényes hatásköre szerint, 1996-ban döntött a magyarországi németek saját himnusza ügyében, megalapította a magyarországi németek legmagasabb kitüntetését („A magyarországi németség arany díszjelvénye"), és sok egyéb, szimbolikus és konkrét lépést tett a kulturális autonómia megvalósítása felé. A 20. század kilencvenes

[3] Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen. *(A ford.)*

éveiben ez a rendszer mind az egyes községek és városok, mind pedig az LdU részéről országszerte kiépült, s a legfontosabb térségekben a főállású regionális irodavezetők hálózata valamint az LdU egyre professzionálisabban működő kirendeltségei gondoskodtak arról, hogy a kisebbségi aktivitás új minősége jöjjön létre.

2005-ben módosult a kisebbségi törvény és a választási eljárás. Az utóbbi megszigorítása a politikai döntéshozók részéről mindenekelőtt arra volt tekintettel, hogy egyre jelentősebbé vált az úgynevezett *„ethnobusiness"*[4] jelensége. Eszerint kisebbséghez tartozó nem volt választásra jelölhető, ha az állami támogatásokat részben magánúton osztotta szét, illetve nem kisebbségi célokra használta fel. Továbbá újra és újra megtörtént, így például a román kisebbség esetében, hogy nem itt született közösségi jelöltet választottak meg (gyakran Romániából származó romát vagy magyart), ez pedig 1999-ben megakadályozta, hogy megalakuljon a románok országos önkormányzata.[5] Ezek a problémák mindmáig kísérik a román kisebbségi önkormányzat munkáját, melynek központja Gyula városának környékén található. A változtatás, mely szerint csupán azok a magyar állampolgárok választhatják településükön a német listát, akik a választás előtt írásban igazolják, hogy a német kisebbséghez tartoznak, és kérelmezik felkerülésüket a német választók listájára, először némi nyugtalanságot okozott, mivel a kitelepítés történelmi tapasztalatának köszönhetően az efféle regisztráció nem éppen ellentmondásmentes a hazai németség körében. A 2006-os és 2010-es választások során mindazonáltal ez a rendszer nagyjában-egészében megelégedést keltő módon működött. A nemzetiségek jogairól szóló új, 2011-es törvény nem változtatta meg jelentős mértékben a rendszert, noha hosszú távú tapasztalatokkal még nem rendelkezünk a működéséről. Jelenleg 423 helyi német önkormányzat tevékenykedik az országban, és a közép (megyei) szinten is létrejöttek testületek a 2006-os választásokat követően. A magyarországi német kórusok, zenekarok és tánccsoportok országos tanácsa képviseli a több mint ötszáz olyan kultúregyesület többségét Magyarországon, amelyek a német kisebbséggel kapcsolatosak. Ez képezi a magyarországi németek kulturális autonómiájának alapját, az általános kép azonban kevésbé örömteli nyelvi-kulturális szempontból.

Az első részben vázolt nyelvi-kulturális asszimilációs folyamat előrehaladt, a magyar nyelv térhódítását segítették a vegyesházasságok és az új családmodell is, amelyben többé nem élt együtt három generáció – noha korábban a nagyszülők adták át a nyelvet és a kultúrát. Roppant érdekes fejlődés figyelhető meg a német köznyelv vonatkozásában. A 20. század nyolcvanas évei óta hamar jelentőséget nyert, így immár presztízsnyelvnek számít a német kisebbség valamennyi rétegében. Érdekes módon a német nyelvjárás-készségek tekintetében, a beszélők szintjén is kimutatható, hogy a dialektusok kommunikációs hiányait pontosan érzékelik és kiértékelik. A gyermekeket és unokákat arra biztatták, hogy a köznyelvet sajátítsák el az iskolákban. Különösen a német kisebbség bizonyos értelmiségi köreiben lehetséges megfigyelni e nyelvi változat demonstratív használatát, főként a nyilvános, kisebbségspecifikus helyzetekben. Hogy a német köznyelv eme előretörése vajon azzal az eredménnyel jár-e, miszerint új első- vagy második nyelvként képes működni, az csak a jövőben fog kiderülni.

Annak érdekében, hogy a nyelvi-kulturális helyzetet megfelelően tudjuk értékelni, részletesebben kell foglalkoznunk a képzés során

[4] Itt: a kisebbségi jogok manipulálása Magyarországon és Romániában. *(A ford.)*

[5] Végül, harmadik nekifutásra, 1999. október 2-án sikerült megalakítaniuk. *(A ford.)*

felmerülő lehetőségek számbavételével. A magyarországi német kisebbség iskolarendszere a nyolcvanas évektől működik jobb keretfeltételek mellett, ám hiányt szenved a kisebbségi oktatás tiszta törvényi és szakmai megalapozásában. A zűrzavaros helyzet, részben mindmáig, a terminológia területén is fennáll. Az olyan fogalmakat, mint nemzetiségi oktatás, kisebbségi oktatás, nyelvi oktatás, kétnyelvű oktatás és így tovább, mind az Oktatásügyi Minisztérium, mind pedig az érintett intézmények, illetve a községi és városi polgármesteri hivatalok, amelyek intézményfenntartóként működnek, különbözőképpen használják és értelmezik. Az Oktatásügyi Minisztérium látszólagos statisztikai számadatai mögött azon diákok létszámát illetően, akik német kisebbségi oktatásban vesznek részt, tarkabarka valóság rejtőzik, miközben a német kisebbséghez tartozó gyermekek többsége nem is olyan iskolába vagy óvodába jár, amelyek megfelelnének specifikus igényeiknek. Elsősorban a kisebb településeken – s tudvalévően a magyarországi németek többsége kistelepüléseken él – tipikus helyzet, hogy az általános iskolában (amit büszkén nemzetiségi iskolának neveznek) a németet *de facto* idegen nyelvként tanítják. Sok helyütt csupán egy tantárgy, s az összes többi óra, továbbá az iskolán kívüli tevékenységek természetesen (?) magyar nyelven zajlanak. Összehasonlítva a már nagymértékben kivándorolt német népesség számára fennálló, csaknem egynyelvű romániai német kisebbségi iskolákkal, vagy a körülbelül húszezer fős dániai német kisebbség száznál is több, szintén egynyelvű magániskolájával, a helyzet több mint kritikusnak tekinthető.

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (LdU) érzékelte ezeket a negatív tendenciákat, és 1998-ban elhatározta, hogy a kulturális autonómia megvalósításaként a fontosabb iskolai és kulturális intézmények fenntartójaként kell működnie. Az új évezred első évtizedében a német kisebbség saját fenntartású fontos oktatási központokat vett át. Ilyen formában működik 2004 óta a Koch Valéria Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium Pécsett valamint a Friedrich Schiller Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium Budapest mellett, Pilisvörösváron. A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központját Baja városában olyan alapítvány tartja fenn, amelynek működtetésében résztulajdonosként az LdU is szerepet vállal. A kulturális autonómia kiépítésére szolgáló, további fontos intézmények is megalapításra kerültek ezekben az években, mint a Magyarországi Német Pedagógiai Intézet és a Magyarországi Német Kulturális és Információs Centrum (www.zentrum.hu).

Ez az intézményi keret elengedhetetlen ahhoz, hogy előremozdíthassuk a német nyelv és kultúra újjáéledését, hiszen a nyelv átadásának családi körben történő, normális folyamata immár alig lehetséges. Az említett okok miatt két-három olyan generáció nőtt fel, amelyek úgy jellemezhetőek, hogy a német kisebbséghez tartozók körében százalékosan nézve viszonylag kevesen bírnak hitelesen valamely német nyelvi változattal. Ez azt jelenti, hogy egy túlságosan is integrált kisebbség esetére nézve, amely nyelvileg is meszszemenően asszimilálódott, meg kell kísérelni a magyar irányába történő nyelvváltás folyamatának megállítását. Amennyiben a kísérlet egy jól kiépített kétnyelvű, hosszú távon pedig részben egynyelvű német közoktatás segítségével is kudarcot vall, akkor ez a magyarországi németek tökéletes asszimilációjához vezethet. A siker különböző szempontokon múlik. Léteznek példák csaknem feledésbe merült nyelvek (héber, katalán) sikeres újjáélesztésére, ám az eredmény többek között attól függ, hogy az állami intézmények pozitívan állnak-e ehhez a feladathoz és támogatják-e. Megítélésem szerint az „újjáélesztési attitűd", valamint

a nyelv felélénkítésére irányuló akarat a kisebbség részéről, a magyarországi németek esetében fennáll. A kisebbség azon tagjai, akik csupán maradványidentitással rendelkeznek, gyakran azon a véleményen vannak, hogy legalább gyermekeiknek és unokáiknak kellene igazán magas szinten elsajátítani a németet. A kisebbség fiataljai körében a gazdaságból származó pozitív jelzések és a kitáguló európai horizont is ösztönzőnek tűnnek.

Összefoglalás és kitekintés

E tanulmány igyekezett röviden felvázolni és értékelni a magyarországi német kisebbség jelenlegi helyzetét, hogy megvonhassa a politikai fordulat után kiépült kulturális autonómia időközi mérlegét. Kimutatta, hogy az úgynevezett kisebbségi önkormányzatok új rendszere a kilencvenes években új, pozitív impulzusokhoz járult hozzá, amelyekről a 2001-es népszámlálás mutatói, s különösen a 2011-es újabb felmérés, nemzetiség kapcsán megadott kedvező adatai tanúskodtak. A nyelvi és kulturális területet illetően kérdéses, hogy eme új, kulturális autonómia közép és hosszú távon képes lesz-e feltartóztatni az asszimilációt. Nyelv nélkül nem létezhet kisebbség vagy identitás sem. Közhely, ám a magyarországi németek esetében is egyértelmű, hogy az eddig leírt nyelvi helyzet a következő kérdést vonja maga után: lehetséges-e a korábbi anyanyelvet vagy annak valamilyen változatát a kisebbségi intézményekben újjáéleszteni és elsajátítani? A magyarországi német kisebbség részben valóban nyelvi, részben pedig szemléletbéli kisebbség, így széles rétegek csupán az utódok vagy esetleg saját személyük számára kívánják a német nyelvet ismét a maga helyére állítani. Ez a folyamat magánszemélyek esetében, különféle vélemények szerint, viszonylag egyszerűen zajlik, amikor nosztalgikus okokból, az őseikre tekintettel stb. mozdítják előre, a népek vagy kisebbségek szempontjából viszont a kérdés bonyolultabb. Amennyiben a nyelvváltás folyamatát még a vég(e) előtt félbeszakítják, s ez a lehetőség kétségkívül fennáll a magyarországi németeknél, akkor a nyelvi kompetencia hordozóinak számát növelni is lehet, vagyis a kérdésünkre adott válasz egyértelmű „igen".

Mindazonáltal a nyelvek ilyesféle újjáélesztése csupán akkor sikeres, ha a kisebbség széles rétegei állnak mögötte, előremozdítva azt, és egy jólképzett, kétnyelvű, a nyilvános, állami intézmények részéről támogatott, értelmiségiekből és „bürokratákból" álló társadalmi csoport is segíti az ügyet. Amennyiben e követelményeket számításba vesszük, meg kell jegyeznünk, hogy a magyarországi, úgynevezett kisebbségi iskolák és óvodák ritkán elégítik ki ezeket az igényeket. Esetünkben igen fontos szempont, hogy a népesség legnagyobb részének elfogadása és érdeklődése a német nyelvet illetően – mindenekelőtt gazdasági tényezőknek köszönhetően – részben fennáll. A német nyelv és kultúra új életre keltése a német kisebbség szülőföldjein kizárólag a kétnyelvű vagy egynyelvű *német oktatási intézmények* segítségével valósítható meg. Egy ilyen oktatási rendszer kiépítéséhez a szülőhazák, főleg a Német Szövetségi Köztársaság szisztematikus támogatása is elengedhetetlen. A szükséges intézményszám megítéléséhez az érintett német kisebbség lélekszámát és elterjedését, illetve a pénzügyi korlátokat is figyelembe kell természetesen venni. A jogi és politikai körülmények úgyszintén meghatározóak abban, hogy eme oktatási intézmények számára miféle támogatást lehet megvalósítani. Erre olyan országokban, mint Dánia, vagy Románia, számos példa áll a rendelkezésünkre.

Ford. Németh Bálint